

УДК 316.34-054.72(=161.2)(438+495)

О.А. РОВЕНЧАК

МІГРАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК НЕ-БАЗОВА У СТРУКТУРІ ІНТЕГРАЛЬНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ ТА ПРАКТИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЮ

Ровенчак Ольга Адамівна – кандидат соціологічних наук, асистент кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка

Стаття присвячена теоретичному вивченню (в межах соціокультурного підходу) міграційної ідентичності як складової інтегральної соціокультурної ідентичності мігранта і відповідних їй практик. Теоретичне дослідження стало основою вивчення міграційної ідентичності та практик українських мігрантів у Польщі та Греції на основі проведеного автором емпіричного дослідження.

Ключові слова: українські (ім)мігранти в Польщі, українські (ім)мігранти в Греції, міграційна ідентичність, практики.

Статья посвящена теоретическому изучению (в рамках социокультурного подхода) миграционной идентичности как составной интегральной социокультурной идентичности мигранта и соответствующих ей практик. Теоретическое исследование является основой изучения миграционной идентичности и практик украинских мигрантов в Польше и Греции на основе проведенного автором эмпирического исследования.

Ключевые слова: украинские (им)мигранты в Польше, украинские (им)мигранты в Греции, миграционная идентичность, практики.

The article is devoted to studying (in the frame of sociocultural approach) migration identities as constituents of integral sociocultural migrants' identity and corresponding practices. Theoretical inquiry is the basis for empirical study on sociocultural identities and practices of Ukrainian migrants in Poland and Greece. The empirical results are gathered during the survey conducted by author.

Key words: Ukrainian migrants in Poland, Ukrainian migrants in Greece, migration identity, practices.

© О.А. Ровенчак, 2012

Постановка проблеми. Міжнародна міграція¹ протягом майже століття є предметом багатьох, у тому числі соціологічних, досліджень у Західній Європі, Північній Америці та Австралії. В українській же соціології зацікавлення сучасними процесами міжнародної міграції спостерігається з середини 1990-их рр. Проте ці дослідження мають досить фрагментарний характер і приділяють мало уваги таким аспектам міжнародної міграції, як, зокрема, проблеми змін в ідентичностях і практиках мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що стосується досліджень ідентичностей міжнародних мігрантів у західній соціології, то більшість із них зосереджується переважно на етнічних та гендерних ідентичностях не розглядаючи інтегральних ідентичностей мігрантів. У своїй роботі спираємось на певні напрацювання в межах зазначеної теми таких авторів, як А.Ручка, Р.Касториано, З.Млинар і Я.Штебе, С.Каслз, С.П.Гантінгтон, З.Бауман, Р.Сакман. У сучасному суспільстві відбувається радикальна проблематизація ідентичності. Це зумовлено, передусім, впливами глобалізації, які кардинально змінили контекст і характер процесів ідентифікації, їхню конфігурацію. Зменшення питомої ваги соціальності, втрата глибокої соціальної вкоріненості та формування соціокультурної реальності істотно змінили зміст і перебіг ідентифікацій. Якщо раніше ідентичність була наслідком впливу у першу чергу соціальних структур та інститутів, то тепер вона, по-перше, сама виявляється дедалі більше здат-

ною структурувати цілий світ, а по-друге, дедалі частіше утворюється під впливом культурних чинників. За висловом З. Баумана, із глобального прядива виділяються культурні символи й тчуться різноманітні ідентичності (цит. за: [1, с. 102]). Ці ідентичності тепер також мають здатність розширюватися і звужуватися. С.Гантінгтон у цьому зв'язку зазначає, що, завдяки досягненням техніки, люди суттєво частіше взаємодіють із представниками різних культур та цивілізацій і одночасно можуть ідентифікувати себе з тими, хто перебуває далеко від них, але належить до схожих мовних, релігійних та культурних груп (як-от мігранти). Як наслідок, з'являється широка наднаціональна ідентичність [8, с. 13-15]. Двома основними наслідками міжнародної міграції, за словами С. Каслса, є виникнення мультикультурних суспільств та транснаціональних ідентичностей [7, с. 3], що іноді супроводжуються відчуттям «placelessness» — відсутності прив'язаності до певного місця [3]. Транснаціональні ідентичності виникають внаслідок ідентифікації з транснаціональними спільнотами, що включають мобільні та амбівалентні групи людей (у нашому випадку мігрантів) та існують одночасно в різних місцях, різних світах, різних культурах, але водночас не належать до жодної традиційно визначеної спільноти. Транснаціональними найчастіше бувають спільноти, які базуються на мовній, регіональній, релігійній приналежності та міграційному досвіді. Останній фактор може поєднуватися з іншими: наприклад, Р. Чичак-Чанд пише: «Якщо перші покоління мусульманських ім-

мігрантів у Великій Британії мають досить сильну ідентифікацію з транснаціональною общиною мігрантів, то зі зміною поколінь спостерігається посилення ідентифікації з іншою транснаціональною спільнотою — мусульманською. Тому наступні покоління відкидають вузький культурний аспект релігії батьків і ведуть пошуки «справжнього ісламу» [5, с. 68-69; 2; 6].

Щодо власне міграційної ідентичності, то вона є наслідком ідентифікації не з суспільством еміграції чи імміграції, а з мігрантами загалом, тобто з певною уявленою чи реальною спільнотою мігрантів. Прикладом таких спільнот можуть бути іммігрантські спілки та організації, що представляють певні інтереси та організацію самопомогі; спеціальні мережі співпраці; культурні асоціації; спортивні і розважальні клуби. Вони можуть впливати як на вибір друзів чи партнерів, так і на формування ідентичностей інших видів [8, с. 13-15; 9, с. 2-4].

Мета дослідження. Завданням цієї статті є вивчення міграційної ідентичності українських мігрантів у Польщі та Греції, встановлення наявності або відсутності відповідних цій ідентичності практик на основі виробленої теоретичної основи та проведеного авторського емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання ідентичностей актуалізується у сьогодишньому глобалізованому світі зокрема і через їхню зростаючу нестабільність; репрезентантами таких нестабільних ідентичностей ми вважаємо міжнародних мігрантів, які, завдяки міграції, проходять через певні зміни ідентичності. У широкому розумінні ми визначаємо соціокультурну ідентичність як внутрішнє відчуття приналежності до соціокультурної спільноти певного виду, переважно визнане іншими представниками цієї спільноти, вкорінене у подібності до них та в одночасній відмінності від представників іншої соціокультурної спільноти такого ж чи іншого виду. Інтегральну ідентичність² ми розглядаємо як ієрархічно впорядковану сукупність дванадцяти базових та деяких інших (залежно від обставин) не-базових наявних у людини соціокультурних ідентичностей, кожна з яких має свою «пріоритетну» (підкреслимо, не «ексклюзивну») сферу існування (соціальну, культурну чи особистісну), а сфери визначаються типом спільноти, ідентифікація з якою є передумовою виникнення відповідних ідентичностей. До базових, переважно соціальних, ідентичностей відносимо національну, регіональну, політичну, професійну/посадову, класову/майнову; до базових, переважно культурних, — етнічну, мовну, релігійну/конфесійну, культурну (у вузькому розумінні)/обрядово-звичаєву; до базових, переважно особистісних, — гендерну, вікову та сімейну. Стосовно міграційної ідентичності як не-базової ми не визначаємо, що саме у ній є пріоритетнішим: соціальне чи культурне, оскільки мігранти як транснаціональна спільнота об'єднує представників різних як соціальних, так і культурних груп, і на цій основі творять нову соціокультурну групу. Саме на вивченні останнього виду ідентичностей/практик і зосередимось у цій статті. Ми розглядаємо ідентич-

ність як таку, що впливає на поведінку людини (зі зміною в ідентичності відбуваються і певні зміни у поведінці); вона ж подекуди може бути і похідною від дій людини. Тобто ідентичність тісно пов'язана з соціальними практиками — втілюється в них або ж стає їхнім наслідком³.

Дослідження стосовно ідентичностей українських мігрантів проводилось протягом 2008-2010 рр. у Польщі, Греції та Україні. Респондентів для дослідження підбирали за методом снігової кулі, для дослідження використано цільову вибірку, основними критеріями гомогенності якої вважаємо: стать, досвід перебування у Польщі чи Греції, що у часовому вимірі становить мінімум 1 рік та трудова зайнятість в країні імміграції. Для збирання основної частини інформації обрано метод напівструктурованого інтерв'ю. Об'єктом дослідження виступають жінки-мігрантки із України у Польщі та Греції та жінки-мігрантки, які мають досвід проживання у Польщі та Греції і знаходяться в Україні⁴. Також зазначимо, що виділені групи респондентів за місцем проживання сім'ї чи типом роботи не є монолітними у певних твердженнях/ставленнях тому доволі часто при аналізі використовуємо слова «більшість», «переважно» та інші, оскільки значна частина респондентів має попередній досвід перебування у різних групах, що може впливати на їхні судження на момент проведення інтерв'ю.

Окрім базових, у структурі інтегральної ідентичності є й інші ідентичності, притаманні певним групам людей. Ми зосередимось на міграційній ідентичності як на прикладі не-базової ідентичності. Тут йдеться як про ідентифікацію із такими ж іммігрантами з України в країні імміграції, так і про отождолення себе з іммігрантами із інших країн в країні імміграції та, дуже рідко, із мігрантами у всьому світі загалом. Хочемо відзначити, що поняття «міграційної ідентичності» у зазначеному аспекті ми відрізняємо від поняття «ідентичності мігрантів»; останнє є поняттям значно ширшим і представляє інтегральну ідентичність представників цієї групи. При цьому слід підкреслити, що при проведенні інтерв'ю респондентки, як правило, уникали відповідей стосовно їхніх ідентичностей і більш охоче характеризували свої щоденні ідентифікаційні практики. Міграційна ідентичність проявляється у таких видах практик, як візити в Україну, дистанційне спілкування із тими, хто залишився в Україні, висилання (передача) грошей додому (оскільки міграція має здебільшого економічний або часково економічний характер) та спілкування з іншими українськими іммігрантами у рамках неформальних, напівформальних або ж, зрідка, офіційних іммігрантських спільнот, а також контакти із іммігрантами з інших країн в країні імміграції. Отже, практики передачі грошей частково корелюються із групами респондентів за місцем проживання сім'ї. Як у Польщі, так і в Греції найбільше передають грошей ті, чия сім'я проживають/частково проживають в Україні: «Ну звичайно, а для чого ж я туди поїхала?» [ПУ; М., 39р.]⁵. Не передають грошей ті, чия сім'я проживають в країні імміграції: «Я в тій хвилині є тут з

своїми дітьми ... я не маю кому висилати грошей» [ПП; М., 42р.]. Винятками тут є передачі-подарунки (речі, гроші) або фінансова допомога родичам при потребі: «Як шось там треба і мама дзвонить, то передаєм, а так, на Різдво і на Паску якусь посылку і гроші» [ГГ; О., 35р.].

Процент заробітної платні, переданий в Україну, залежить від країни імміграції, типу роботи респондента, економічної ситуації сім'ї в Україні. Більшість українських іммігрантів у Греції, які передають гроші в Україну, відправляють більше половини, а іноді більше 90% своїх доходів: «на необхідність собі лишая, на проїзд до церкви чи шось там собі купити ... вони [діти в Україні] дасиш їм сто – розійдеться сто, дасиш їм вісімсот – розійдеться вісімсот. ... я так, як уже банкомат – натиснув і вилізає» [ГГ; І., 44р.]. Тоді як українські іммігранти в Польщі — від 2/3 до 3/4. Така ситуація пов'язана із різним рівнем доходів іммігрантів у цих країнах. Також більший процент передають респонденти, які працюють меза: «Процентів 90 передавала сюди тому, що я там жила в сім'ях, ... я нічого не купувала...» [ГУ; Ф., 67р.], а також ті, які працюють на «плантаціях», оскільки вони не витрачають грошей на житло і харчування, бо забезпечені цим роботодавцями на місці праці. В той час як респонденти, які працюють ехо мають такі додаткові видатки: «Тута шо я плачу податок, квартиру, карта миська, ну шось там ... Я думаю, шо відсотків так 70 я віддаю додому.» [ПП; Н., 34р.]. Крім того, суми і процент переданих грошей залежить від економічних потреб родичів в Україні: «Тепер я менше передаю, бо мої діти працюють ... Коли там чоловікові дуже треба до лікаря йти» [ГГ; О., 55р.]. Частина респондентів зазначає, що не передають сталої суми, а тільки цільово на певні потреби: «Я собі нічо не залишала, бо я дітям хати покупила» [ГУ; Л., 62р.], «На навчання і на похорон ... гроші, решту всі були біля мене» [ПУ; А., 58р.].

Щодо частоти таких фінансових передач, то іноді респонденти зазначають, що збирають певну суму кілька місяців (років), щоб потім передати, якщо сім'я не має нагальних фінансових потреб: «Трошки собі так підкладаю і передаю» [ГГ; Г., 46р.]. Проте в Греції переважно передають 1 раз на місяць: «Кожного місяця, бо не хотіла гроші тримати з собою» [ГУ; Г., 50р.]. В Польщі немає чіткого графіка передачі грошей, проте найчастіше респонденти передають від одного до кількох разів на місяць: «А то по-різному буває. ... Тут нема такої якоїсь періодичності чи систематичності» [ПП; О., 31р.], «Дуже часто передавала. Раз в місяць. Раз в три тижні» [ПУ; М., 40р.]. Також поширеною є схема передачі кілька разів на рік. Оскільки заробітня плата тут менша, ніж у Греції, тому іммігранти збирають певну суму довше, або не бажають передавати гроші, а привозять їх самі, бо частіше їздять на Україну: «Я в Польщі недовго перебуваю, то все привожу з собою» [ПУ; С., 30р.].

Крім того, в Польщі дуже поширеними є не тільки грошові, але й речові передачі: одяг, їжа, побутова хімія, техніка через розвинуту мережу приватних транспортних превезень, відносно їх

дешевизну та невелику, у порівнянні з Грецією, відстань: «Як мала, то передавала передачі. ... Ну продукти переважно і з хімії ті порошки» [ПП; О., 55р.]. В Греції також поширені речові передачі, проте тут переважають певні види продуктів, які респонденти вважають дефіцитними, або ж неякісними в Україні: «Якісь продукти я не раз пакувала додому, я купляла: велику олію, маслини – таке во» [ГУ; Ю., 65р.].

Щодо шляху передачі грошей, то в Польщі крім того, що привозять гроші самі, респонденти зазначають, що передають гроші/передачі знайомими/родичами: «Хтось їхав з наших, хто зі мною працював, було, що дочка до мене приїжджала, то її передавала» [ПУ; П., 69р.]. А також, водіями (кур'єрами) автобусів: «Є спеціальні кур'єри, шофера, які нас привозять, відвозять – через них» [ПП; М., 50р.]. Значно рідше респонденти використовують систему Вестерн Юніон, або банківські перекази.

Трохи іншою є ситуація в Греції. Найпоширенішим шляхом передачі грошей тут є «графії» — спеціальні агенції, що займаються перевезенням, працевлаштуванням іммігрантів, грошовими/речовими передачами тощо, або «спеціальні люди/агенти», які виконують подібні функції: «Через графію, то воно йде коли там автобус приїде, там через 3-4 дні, а якщо треба, потрібно гроші, то я через ту людину передавала» [ГУ; А., 65р.]. Цей шлях є поширеним, оскільки дешевший за Вестерн Юніон, або банківські перекази, проте і до останніх респонденти також звертаються: «3-4 тисячі то завжди через банк, воно дешевше. ... А так во, як 200-300 чи 100 то завжди через фірму» [ГГ; М., 44р.]. Зустрічаються також респонденти, які поєднують ці види передачі грошей із такими, як передача через знайомих, або самостійне перевезення: «Трохи відправляла через банк, але трохи лишала, а потім привезла» [ГУ; О., 49р.], «Їде подружка, їде кума, взяла та й передала» [ГГ; В., 45р.].

Практики передачі грошей можна розглядати також як індикатори сімейної ідентичності, оскільки респонденти вважають, що таким чином компенсують свою відсутність: «Усі батьки, які перебувають за кордоном, стараються свою відсутність матеріально відкупити» [ГУ; І., 40р.].

При цьому українські іммігранти в Греції найчастіше відвідують Україну 1 раз на рік, рідше зустрічаються ті, хто відвідує менше, ніж 1 раз на рік. Респонденти із досвідом проживання в Греції, але опитані в Україні зазначають, що відвідують/відвідували Україну, рідше, ніж 1 раз на рік, або взагалі їхня поїздка єдина і довготривала: «Додому я не їздила ... бо в мене не було документів, аби приїхати додому затратити грошей» [ГУ; А., 56р.]. Це, очевидно, пов'язане із нелегальним статусом, що був досить поширеним стосовно українських іммігрантів у цій країні до сер. 2000-х рр, а в останню групу потрапили здебільшого ті, хто перебував у Греції в цей період і вже закінчив свою міграцію, часто так і не здобувши легалізацію.

У той же час українські іммігранти в Польщі відвідують Україну частіше — 2-3 рази на рік, або 4 й більше разів: «Я так не намагаюся дуже довго

сидіти, буквально чотири місяці, то найдовше і їду додому. ... Якщо є підміна то за місяць вертаюся» [ПП; З., 36р.]. Це пов'язане із близькою відстанню до України та умовами легального перебування в Польщі (тривалістю візи, або дозволом на безвізове перебування). Опитані в Україні із досвідом проживання в Польщі найчастіше зазначають, що відвідують Україну 4 й більше разів на рік: «Ну, чотири, п'ять, шість разів на рік. По крайній мірі всі свята і тоді коли просто робилось скучно» [ПУ; О., 59р.]. Це можна пояснити тим, що в групу опитаних в Україні потрапили ті респонденти, хто частіше перебуває в Україні.

Якщо попередні групи практик є переважно наслідками міграційної ідентичності, то наступний вважаємо також базовим для її формування це — спілкування з іншими іммігрантами. Українські іммігранти в Польщі в основному спілкуються із іншими українцями, та значно менше із іммігрантами із інших країн у порівнянні з тими, хто проживає в Греції. Можливим поясненням є те, що Польща сама по собі є країною менш популярною для міжнародних іммігрантів, а також те, що українські іммігранти в Польщі частіше спілкуються/дружать (за межами роботи) із поляками, ніж в Греції з греками особливо ті, хто працює ехо: «Друзів у мене більше поляків, ніж українців» [ПП; О., 52р.]; «Ну я працювала серед поляків. Жила серед українців, серед поляків. В однаковій кількості» [ПУ; М., 40р.]. Крім того, респонденти, що працюють на «плантаціях», не мають можливості спілкування із іммігрантами із інших країн і дружать в основному із співробітниками з України або із господарями-поляками: «Спілкуємось під час праці, вже там на полі, а так мало спілкуємось» [ПУ; М., 31р.].

В Греції більше респондентів працюють mesa і спілкуються з іммігрантами із інших країн, які працюють разом із ними або по сусідству, крім того, респонденти, які працюють ехо, знайомляться із ними, наприклад у громадському транспорті, або в інших громадських місцях: «Маю друзів навіть поляків. Знаю молдованів – тоже тут живуть, общаюся з ними ... Грузинів знаю, багато тоже були. ... Так само вот Іринка [дочка] має колежанку албанку то її батьки говорять з нами» [ГГ; М., 44р.], «я з армянкою там працювала так поруч з нею, і так з нею спілкувалася» [ГУ; Л., 62р.]. Проте найчастіше українські іммігранти в Греції все ж спілкуються в межах неформальної спільноти українців у Греції: «З емігрантами української національності ми спілкуємся дуже часто: і по телефону, і при зустрічах зі своїми, і в церкві» [ГГ; Д., 55р.]. Крім того, як і в Польщі, респонденти, що працюють ехо в Греції, найчастіше контактують із іншими українцями, якщо проживають із ними. Винятком тут є ті респондентки, чий чоловік проживає в Греції (українці чи греки): «В основному греки. ... Є тут якісь от наші. Є, не знаю, їм во всьо робота і більше...» [ГГ; Т., 39р.].

Як у Польщі, так і в Греції частота контактів із іншими іммігрантами є від одного до кількох разів на тиждень. Якщо респонденти працюють mesa, то частіше, ніж раз на тиждень спілкуються із іммі-

грантами з України за допомогою телефону, а не зустрічей: «... то може раз в місяць зустрічаємося, а дзвонимо раз в тиждень, два рази в тиждень, як нам там випадає. ... Може, як там треба, то частіше. Маємо телефони тай дзвонимо» [ПП; І., 42р.].

Найчастіше при спілкуванні із іншими іммігрантами використовується грецька, польська мови та російська. З мовним питанням частково пов'язане і коло країн походження іммігрантів. У Польщі, якщо такі практики існують, то це переважно іммігранти із Росії та Білорусі, хоча зрідка зустрічаються й інші: «... маю контакти більше з українцями. Є в мене також контакти з мігрантами з інших країн ... ну це такі спорадичні, тому що я працюю також з мігрантами з інших країн, але це дуже слабкий контакт... З Білорусії і Росії» [ПП; М., 42р.]. В Греції коло країн походження є значно ширшим, це (у порядку спадання інтенсивності контактів) — Польща, Болгарія, Молдова, Грузія, Росія, Румунія, Албанія, Білорусь, Філіппіни.

Ми виділяємо кілька груп спільних інтересів іммігрантів у спілкуванні (у порядку зменшення значення): 1) робота/гроші: «як на роботі, скільки платять, чи тяжко, як господаря, що як» [ГУ; Д., 48р.], «робота ... як в них, як в нас, краще чи гірше, яка зарплата, харчують, не харчують» [ПУ; М., 34р.]; 2) сім'я/дім: «Про дім, про дітей, про те, що ми були задоволені, що там працюємо, що посилаємо гроші, що наша душа була спокійна, що наші діти не голодні і вони мають що їсти, і я спокійно сплю» [ГУ; А., 65р.]; 3) спільний відпочинок: «екскурсійні питання, щоб подивитися Варшаву чи інші міста, разом цікавіше та легше» [ПУ; О., 45р.]; 4) особисті проблеми різного роду: «Всі ми, які ми попали туди, люди зболені. І шукаєш рідну душу, щоби щось поділитися, щось порадитися» [ГУ; Н., 65р.]; 5) політика: «чому ми скитаємось по світі? Чому ми не маємо сильною держави, сильного уряду, президента? ... що ми європейська держава, але ми не в Європі» [ГУ; А., 65р.].

У спілкуванні суто в українському іммігрантському колі це ще 6) ностальгія за Україною: «про нашу Україну, про її становище в світі, про те, як вона, що не дуже сильно вона крокує до переду» [ПП; М., 50р.]; 7) організаційні питання, пов'язані з міграцією: «про наступну поїздку, ну що домовитися коли їхати, коли візу виробляти разом» [ГУ; Ю, 25р.]. У спілкуванні із іммігрантами із інших країн — 8) розповіді про Україну: «розповідаємо одні одним про свою країну» [ПУ; І., 41р.]; 9) порівняння ситуації в Україні і в інших країнах походження іммігрантів: «Як справи вдома, як справи на Україні, як справи в Грузії...» [ГГ; Г., 46р.]; 10) точки зближення іммігрантів із різних країн: «Спільне нас ... вони такі самі чужі як і ми тут. Вони з таким самим наміром приїхали, як і я вот» [ГГ; М., 44р.], «Вони також заробляють, щоб виховати своїх дітей, нормально працювати, жити» [ПУ; Г., 38р.].

При цьому більше 90% респондентів у Польщі/Греції не входять в офіційні іммігрантські організації через те, що «не мають часу», або через те, що не зацікавлені (у Польщі додатковим аргументом є короткотривалість міграції): «Ну до яких я можу

входити? То хто вже більше надовго, там на ті вже країни, туди, то там вони так» [ПУ; Л., 49р.]. Також значна частина респондентів вважають церковну спільноту української греко-католицької церкви напівформальною іммігрантською організацією. За допомогою організацій такого роду формуються певні соціальні мережі іммігрантів, що впливають на вибір друзів, спосіб проведення вільного часу (у свого роду «розважальних клубах»), а також організують взаємодопомогу при працевлаштуванні, пошуках житла тощо. Проте іноді зустрічаються серед респондентів і представники офіційних іммігрантських організацій: «Журавлинний край», називалося. ... я з ними спілкувалася і активну участь приймала, ми там вечорниці проводили» [ГУ; Н., 64р.], «це організація – об'єднання українців у Польщі, де я приймаю участь. ... це об'єднання українців, які проживають постійно у Польщі ... ну такі культурні заходи організують» [ПП; М., 52р.].

Висновки. Варто зазначити, що практики, що пов'язані з міграційною ідентичністю, часто впливають на практики-індикатори інших видів ідентичності, таких як, наприклад, мовна, релігійна/конфесійна чи сімейна. Крім того, міжнародна міграція, що, з одного боку, спричиняє взаємодію іммігрантів із різних країн у межах одного соціуму та творення міграційної спільноти і міграційної ідентичності є досягненнями глобалізації, з іншого — досягнення технічного прогресу в сфері зв'язку інтенсифікує взаємодію мігрантів із представниками суспільства еміграції та сім'ями мігрантів в Україні, що є свідченням локалізаційних процесів стосовно відповідних практик. Це можна вважати проявом глокалізації міграційної ідентичності та її практик-індикаторів.

На остаток додамо, що опитані в Україні (із досвідом проживання у Польщі) частіше відвідують Україну, мають загалом менший досвід міграції і складають дещо «молодшу» вікову групу, ніж опитані в Польщі. «Молодша» загалом вікова група

респондентів у Польщі (порівняно з Грецією) може бути пов'язана із тим, що у майбутньому респонденти планують міграцію до інших країн, де рівень заробітної плати вищий. Досвід проживання в Польщі в різних групах респондентів є переважно до 5-ти років, або 5-10 років. В той же час в Греції — 5-10 років або більше 10-ти. При цьому досвід міграцій різного роду є тільки в 1/4 українських іммігрантів у Польщі, тобто, для більшості це перша країна імміграції. У той же час в Греції лише 1/4 українських іммігрантів не мали досвіду міграції в інші країни (до Греції), а кожен десятий опитаний український іммігрант із досвідом проживання в Греції має попередній досвід міграції до Польщі. Більшість респондентів із досвідом проживання в Греції мали досвід міграції з метою туризму, торгівлі, відрядження, відвідування родичів, роботи до інших країн, включаючи Польщу. Отже, цілком логічним є факт «старшої» групи українських іммігрантів у Греції, тобто, групи, яка в більшості своїй у молодшому віці починала із міграції до інших, як правило, ближчих до України країн. Крім того, група опитаних в Україні (із досвідом проживання в Греції) знаходиться, у більшості, у стані «після міграції», а не «між міграціями», як група ПУ. Узагальнюючи, можна зробити висновок, що міграція групи ПУ є своєрідним першим етапом у міграційному ланцюжку — короткотривала або сезонна міграція до географічно і культурно близької країни.

Наступний етап характеризує міграція групи ПП — короткотривала або довготривала міграція до країни такого ж типу. Частина мігрантів, пройшовши перші два етапи (або один із них), зважуються та третій — довготривала, або постійна міграція до культурно і географічно віддаленої країни із вищим рівнем економічного розвитку (у нашому випадку — група ГТ). А ті ж, для кого ця міграція не стала постійною, вертаються на постійне проживання до України і в нашому дослідженні репрезентують групу ГУ.

ПРИМІТКИ:

¹ Міжнародна міграція за своїм змістом — це перш за все перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або відсутності законних підстав, на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання. Сучасна міжнародна міграція — це також соціокультурний за суттю процес, що передбачає зміни у соціальній, культурній та особистісній сферах життєдіяльності як самих мігрантів та їхніх спільнот, так і суспільств еміграції та імміграції і окремих осіб (чи груп осіб), що в них проживають.

² Термін запозичений у А. Ручки [5].

³ Див. детальніше [4].

⁴ Респондентами у дослідженні стали тільки жінки, оскільки найбільш цікаві для порівняльного аналізу є типи робіт (а відповідно, і групи мігрантів) притаманні саме жінкам. Перший з них це тип *meso* (від гр. μέσος — всередині) — жінка проживає з господарями і працює в їхньому домі; другий тип *exo* (від гр. έξω — ззовні) — жінка проживає окремо від роботодавців та ходить на роботу. А також третій (поширений серед респондентів із досвідом проживання в Польщі) тип робіт «плантації», що передбачає проживання іммігрантів групами досить ізольовано від решти суспільства та виконання ними одного виду робіт.

⁵ Ця стаття містить посилання на тексти деяких із 120 інтерв'ю, які, в залежності від країни міграції та країни, де проводилося опитування, мають наступні умовні позначення: ПП (опитування проводилося в Польщі); ПУ (опитування проводилося в Україні, респондентка має досвід проживання в Польщі); ГТ (опитування проводилося в Греції); ГУ (опитування проводилося в Україні, респондентка має досвід проживання в Греції). Букви після крапки з комою означають перші літери імен/псевдонімів респондентів, а цифри — вік.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Касториано Р. Глобальные тенденции и проблемы. Расселение, транснациональные общины и гражданство / Р. Касториано // Международный журнал социальных наук. – 2001. – № 032. – С. 73-79.
3. Млинар З. Мобильность и идентификация в контексте глобализации. Теоретическая интерпретация и опыт Словении /

3. Млинар, Я. Штебе // Социологические исследования. – 2005. – № 4. – С. 33-42.
4. Ровенчак О. Проблеми трансформації ідентичностей у контексті міжнародної міграції / Ольга Ровенчак, Вікторія Володько // *Studia methodologica*. – 2009. – Вип. 26. – С. 31-45.
5. Соціокультурні ідентичності та практики / Під ред. А. Ручки. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2002. – 315 с.
6. Чичак-Чанд Р. Мусульманські (іммігрантські) меншини в Європі: соціокультурна перспектива / Р. Чичак-Чанд // *Політична думка*. – 1998. – № 1 (12). – С. 91-109.
7. Castles S. *Ethnicity and Globalization. From Migrant Worker to Transnational Citizen* / S. Castles. – London ; Thousand Oaks ; New Delhi : SAGE Publications, 2000. – xi, 230 p.
8. Huntington S. P. *Who Are We? The Challenges to America's National Identity* / S. P. Huntington. – New York ; London ; Toronto ; Sydney : Simon & Shuster Paperbacks, 2004. – xvii, 428 p.
9. Sackmann R. *Introduction: Collective Identities and Social Integration* / R. Sackmann // *Identity and Integration. Migrants in Western Europe* / Ed. by R. Sackmann, B. Peters, T. Faist. – England–USA : Ashgate, 2003. – P. 1-12.